

ლაშა ჩანტლაძე

თსუ

ბოლშევიკური ამბოხი ლუშეთის მაზრაში 1918 წელს

შესავალი

1918 წლის 26 მაისს საქართველოს ეროვნულმა საბჭომ სახელმწიფო-ებრივი დამოუკიდებლობის აქტი მიიღო. ეს გახდა ახალი ეტაპის დასაწყისი საქართველოს ისტორიაში. საფუძველი ჩაეყარა ერთიან, სუვერენულ და ევროპული ტიპის სახელმწიფოს. საქართველოს მთავრობასა და ხალხს შესაძლებლობა მიეცა საკუთარი ენთუზიაზმი და ძალისხმევა ახლად შექმნილი დამოუკიდებელი სახელმწიფოს გაძლიერებისა და აღმშენებლობისკენ მიემართა.

ახლადშექმნილი რესპუბლიკა დიდი გამოწვევების წინაშე იდგა, რომელთაგან, ბუნებრივია, უმნიშვნელოვანესი ტერიტორიული მთლიანობისა და სუვერენიტეტის დაცვა იყო. საქართველოს დამოუკიდებლობის წინააღმდეგ სამუშაოებს აწარმოებდა როგორც რუსეთის კომუნისტური პარტიის კავკასიის სამხარეო კომიტეტი, (აქტიურ დახმარებას უწევდა სერგო ორჯონიკიძე) ისე თბილისის კომიტეტის ბიურო (მ.ცხაკაიას თავჯდომარეობით). სწორედ ამ ძალებმა დაგეგმეს 1918 წლის ივნის-ივლისში ანტისახელმწიფოებრივი გამოსვლა ლუშეთის მაზრაში. აჯანყების ერთ-ერთი აქტიური მონაწილე, კომუნისტური პარტიის ლუშეთის სამაზრო კომიტეტის წევრი გიორგი ლაფანაშვილი მიიჩნევდა, რომ თუ აჯანყება შესაფერის დროს შესაბამის დახმარებას მიიღებდა ჩრდილო კავკასიაში არსებული საბჭოთა მთავრობისგან, მაშინ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა დაემხოვოდა და შესაბამისად გასაბჭოებაც რამდენიმე წლით ადრე მოხდებოდა.¹ ფილიპე მახარაძე ლუშეთის აჯანყებას უკავშირებს იმ სამთავრობო ცვლილებებს, რაც დემოკრატიულ რესპუბლიკაში განხორციელდა, კონკრეტულად მთავრობის თავჯდომარედ ნ.

¹ გ. ლაფანაშვილი. ლუშეთის აჯანყება 1918 წ. ტფ. 1927, გვ. 37.

რამიშვილის მაგივრად ნ. ჟორდანიას დანიშნვა.² აჯანყების მონაწილეები თვლიდნენ, რომ ღუშეთში განვითარებულმა პროცესებმა, ნიადაგი მოუძადა შემდგომში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებას. ამბოხებულები კონტროლს ახორციელებდნენ მთლიან მაზრაზე, საქართველოს სამხედრო გზიდან მცხეთამდე, რითაც კრიტიკულ სიტუაციაში აყენებდნენ როგორც თბილისს, ისე მთლიან დემოკრატიულ რესპუბლიკას. აჯანყების ერთ-ერთ ხელმძღვანელი ვიქტორი ცინცაძე იხსენებდა: „გლეხები მოითხოვდნენ საბჭოთა ხელისუფლების შენარჩუნებას მაზრაში და საბჭოთა მთავრობასთან მჭიდრო კავშირის დაჭერას ღარიალის ხეობის გაღებით“.³ ყოველივე ზემოთქმულის ფონზე ნათელია, თუ ვის მიერ იქნენ პროვოცირებულნი და რეალურად რა მიზნები ჰქონდათ აჯანყებულებს, მათი მოღვაწეობის საბოლოო მიზანს, დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის დამხობა და 21 დღის წინ აღდგენილი დამოუკიდებლობის მოსპობა წარმოადგენდა. 1922 წლის 16 თებერვალს ღუშეთში გამართული სამაზრო საბჭოს ყრილობაზე გამომსვლელმა დელეგატებმა დააფიქსირეს, რომ ჯერ კიდევ 1918 წლიდან გარკვევით ითხოვდნენ საბჭოთა ხელისუფლების გამოცხადებას. აჯანყება ქვეყნისდა საბედნიეროდ წარმატებით ჩაახშეს. სამხედრო მოქმედებების წარმატებით დასრულებაში სახალხო გვარდიის ნაწილებს (მეთაურობდა ვალიკო ჯუღელი) დიდი დახმარება აღმოუჩინეს რიგითმა მოხვევებმა, რომლებიც საკუთარ მოქალაქეობრივ ვალად მიიჩნევდნენ, ქვეყნისთვის ამ კრიტიკულ მომენტში მის გვერდში დგომას. ნაშრომის ერთ-ერთი მიზანი ამ ფაქტის წარმოჩენაცაა. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, აჯანყებულების მიზანს ღარიალის ხეობის გაღებით საბჭოთა მთავრობასთან მჭიდრო კავშირის დამყარება წარმოადგენდა. სწორედ ღარიალის დამცველებმა შეასრულეს მთელ ამ ამბავში მნიშვნელოვანი როლი, რამაც როგორც თავად ორგანიზატორები ამბობენ, დიდწილად შეუწყო ხელი მათი მოძრაობის წარმატებლობას. მაშინ, როდესაც ფოსტა და ტელეგრაფი აჯანყების დაწყების დღიდან ბოლშევიკების ხელში იყო და სტეფანწმინდის მამასახლისისა და მის მომხრეებს არ ჰქონდათ რეალური ცნობები აჯანყების მიმდინარეობის შესახებ, მათ მაინც არ შეუწყვტიათ წინააღმდეგობა, 25 ივნისს გამართულ შეხვედრაზე, სადაც ერთმანეთს შეხვდნენ ღუშეთის მაზრისა და მთავრობის

² ფ. მაზრაძე. ღუშეთის მაზრის აჯანყება 1918 წელს (რვა წლის შესრულების გამო). გაზ.: „კომუნისტი“. 1926 წ. 17 ივნისი. №137, გვ. 2.

³ ვ. ცინცაძე. ღუშეთის აჯანყების ხუთი წლის თავზე. გაზ.: „მუშა“. 1923 წ. 17 ივნისი. №173, გვ. 3.

ერთგული სოფლების⁴ წარმომადგენლები, ამ უკანასკნელებმა გარკვევით დაფიქსირეს ურყევი ერთგულება საქართველოს მთავრობის მიმართ.

ბუნებრივია, ჩრდილო კავკასიიდან მიღებული დახმარება გააძლიერებდა აჯანყებას და სრულიად ახალ მიმართულებას შესძენდა მას. შესაბამისად ნათელი ხდება თუ რამხელა მნიშვნელობა ჰქონდა ღუშეთის სამაზრო კომიტეტისთვის დარიალის დროულად დაკავებას და მის გაკონტროლებას, ეს იყო ის, რაც ამ აჯანყებას გამოარჩევდა სხვა გამოსვლებისგან. აქ წარმატება თერგის რესპუბლიკასთან პირდაპირი კავშირის დამყარების და იქიდან დახმარების მიღების საშუალებას იძლეოდა.

ღუშეთში საბჭოთა ხელისუფლების გამოცხადების შემდეგ დაიწყო საორგანიზაციო სამუშაოები, გამოიცა ბრძანებულებები და პროკლამაციები, იზრდებოდა აჯანყებულთა რიცხვი, რაც კარგ პირობებს ქმნიდა ყაზბეგის ხელში ჩასაგდებად. აჯანყებულები ყველანაირი რესურსის გამოყენებას ცდილობდნენ ამ გზის გასაკონტროლებლად, შედეგად მთავრობის მომხრე სოფლების დიდ წინააღმდეგობას აწყდებოდნენ, რომლებიც უარს აცხადებდნენ ამოხებაში მონაწილეობაზე და უპირისპირდებოდნენ მათ. სახალხო გვარდიის სარდალი ვალიკო ჯუღელი, მაღალ შეფასებას აძლევს მოხვევების საბრძოლო თვისებებს, საკუთარ მოგონებებში კი აღნიშნავს ამ უკანასკნელთა დიდ წვლილს ბოლშევიკი სამხედრო მეთაურის, საშა გეგეჭკორის დამხმარე რაზმის განადგურებაში.

რისკი ნამდვილად დიდი იყო, სასწორზე იყო საქართველოს დამოუკიდებლობა. ამის ფონზე კი განსაკუთრებულად დასაფასებელი იყო იმ ადამიანების თავგანწირვა, რომლებიც დემოკრატიული რესპუბლიკის საჯარისო შენაერთებთან ერთად არ წყვეტდნენ წინააღმდეგობას და საკუთარი სიცოცხლის ფასად იცავდნენ დამოუკიდებლობას.

მოცემული ნარკვევის მიზანია, განვიხილოთ 1918 წლის ღუშეთის მაზრის აჯანყების მიზეზები და მიმდინარეობა. პროცესების განხილვის დროს ვისაუბრებთ ბოლშევიკების სამხედრო აგრესიაზე საქართველოს წინააღმდეგ, სახალხო გვარდიისა და მოხვევების თავდაუზოგავ ბრძოლაზე, დემოკრატიული რესპუბლიკის სუვერენიტეტის დასაცავად, ასევე შევხებით აჯანყების წინანდელ მოსამზადებელ პროცესს და ვეცდებით პასუხები გავცეთ შემდეგ შეკითხვებს: რა ხდებოდა ღუშეთის მაზრაში 1918 წლის 27 მაისიდან 15

⁴ ჯუთა, ართხმო, კარკუჩა, ახალციხე, გერგეტი, ცლო, ყაზბეგი (სოფლები, რომლებიც არ მიემხრნენ აჯანყებულებს და 1918 წლის 24 ივნისს შეებრძოდნენ მათ).

ივლისის ჩათვლით? რამ გამოიწვია მაზრის ამბოხი? რამდენად დიდი იყო ბოლშევიკთა გავლენა ამ ტერიტორიაზე? რა ზომები მიიღო საქართველოს მთავრობამ სიტუაციის გასანიტრალებლად? რა გეგმები ჰქონდათ ბოლშევიკებს? რაში მდგომარეობს მოხვევების დამსახურება ქვეყნის წინაშე? რა შედეგი დადგებოდა აჯანყების წარმატებით დასრულების შემთხვევაში.

ლიტერატურის მიმოხილვა

არსებული საკითხის ირგვლივ მეტად მნიშვნელოვან ცნობებს გვაწვდის დუშეთის მაზრის აჯანყების აქტიური მონაწილის, კომუნისტური პარტიის დუშეთის სამაზრო კომიტეტის წევრის, გიორგი ლაფანაშვილის 1927 წელს გამოცემული წიგნი „დუშეთის გლეხთა აჯანყება 1918 წელს“. მიუხედავად ავტორის აშკარა სუბიექტურობისა, წიგნში საინტერესო ცნობები მოიპოვება, როგორც უშუალოდ აჯანყების მიმდინარეობაზე, ისე ბოლშევიკების სააგიტაციო საქმიანობაზე, რომელსაც საკმაოდ აქტიური სახე ჰქონდა გამოსვლების დაწყებამდე. ნაშრომში ჩართულია მეამბოხე ბოლშევიკების მოგონებები, რომლებიც საკუთარი გამოცდილებიდან გამომდინარე განიხილავენ აჯანყების მიმდინარეობას, თავდაპირველ წარმატებებს და ცდილობენ პასუხი გასცენ იმ შეკითხვას, თუ რამ გამოიწვია ამბოხის საბოლოო მარცხი. სუბიექტური პოზიციით გამოირჩევა ალექსანდრა ართილაყვას ნაშრომი „დუშეთის გლეხთა აჯანყება 1918 წელს“. ავტორი დასაწყისში აქცენტს აკეთებს ზოგადად დუშეთის მაზრის რევოლუციურ წარსულზე, მაზრის მცხოვრებთა აქტიურ როლს ჯერ კიდევ 1905 წლის რევოლუციაში, ამბოხების ერთ-ერთ უმთავრეს მიზეზებს შორის, პირველ რიგში, გიორგი ლაფანაშვილის მსგავსად, გლეხთა გაუსაძლის ეკონომიკურ ყოფას მიიჩნევს. გლეხთა პრობლემების მოუგვარებლობაში ორივენი ბრალს სდებენ მენშევიკებს. აჯანყების კონკრეტულ ეპიზოდზე აქცენტს აკეთებს ჯიმშერ წიკლაური 2012 წელს გამოცემულ ნარკვევში „დარიალის დამცველნი“. აქ ავტორი ყურადღებას ამახვილებს დარიალში მიმდინარე საბრძოლო მოქმედებებზე, სადაც დემოკრატიული რესპუბლიკის ძალებს მოხვევები ეხმარებოდნენ. ავტორი მიიჩნევს, რომ დარიალში წარმოებულმა ბრძოლებმა დიდი ზეგავლენა იქონია აჯანყების ბედზე და რომ არა დარიალის დაცვაში მოხვევების მონაწილეობა ისტორია სრულ სხვაგვარად წარიმართებოდა, ბოლო მოეღებოდა დამოუკიდებელი საქართველოს არსებობას. აღსანიშნავია, რომ მოცემულ ნარკვევს დოკუმენტურ მასა-

ლასთან ერთად თან ახლავს ზეპირსიტყვიერი გადმოცემები, რომელიც დამატებით ინფორმაციას გვაწვდის უშუალოდ ხევში წარმოებული ბრძოლების შესახებ. ავტორის ზოგიერთი პოზიცია საკამათოა. მაგალითად „მაშინდელი პრესა ისეთ შთაბეჭდილებას ტოვებს, რომ ომში ჩაფლული ქვეყნის ხელისუფლება მარქსისტობით კეკლუცობს და მთავარ მტრად საზოგადოებრივ აზრს თვლის, ივლისის თვის გაზეთებში არის ორი- სამი სამხედრო განცხადება საქართველოს კათალიკოს პატრიარქის კირიონ მეორის გარდაცვალების გამო, ამავე დროს რუსი მარქსისტი გ. პლენხანოვის გარდაცვალება, ქართული გაზეთების ყურადღების ცენტრშია მთელი თვის მანძილზე“.⁵ აქ საინტერესო შემდეგი რამაა, კონკრეტულად ზემოაღნიშნულმა გარემოებამ შეაფერხა თუ არა მთავრობის რეაგირება? ან რაიმე ზეგავლენა მოახდინა თუ არა აჯანყების მსვლელობაზე? მის მიერ მოყვანილ ფაქტებსა და აჯანყებას შორის კავშირის დადგენა ნაკლებად არის შესაძლებელი. მოგვეპოვება კი რაიმე საბუთი რითიც მტკიცდება, რომ პლენხანოვის სიყვარულმა და პატრიარქ კირიონისადმი ნაკლებმა სიყვარულმა აჯანყების ჩახშობას ავნო რამე? ნათელია, რომ ავტორის პოზიციაზე იგრძნობა გარკვეული მოსაზრებების გავლენა, რომელიც ამკარად სკეპტიკურად უყურებს დემოკრატიულ რესპუბლიკის მთავრობის მოქმედებებს. მნიშვნელოვანი ინფორმაცია მოიპოვება იმდროინდელ პრესაშიც, განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს გაზეთი „ერთობა“, სადაც თავსდება ცნობები აჯანყების დაწყებისა და მიმდინარეობის შესახებ. მნიშვნელოვანი ინფორმაციის შემცველია ხევის მამასახლისის, სიმონ შადურის მიერ გამოქვეყნებული სტატია, სადაც ავტორი დაწვრილებით მიმოიხილავს უშუალოდ ყაზბეგში არსებულ სიტუაციას ღუშეთის მაზრის აჯანყების პერიოდში. ასევე საინტერესო ცნობები მოგვეპოვება საბჭოთა პრესაშიც, (გაზეთები : „კომუნისტი“, „მუშა“, „მიწის მუშა“) სადაც აჯანყების მონაწილეები აქვეყნებდნენ მოგონებებს ღუშეთის მაზრის ამბოხის შესახებ. ბუნებრივია, ამ უკანასკნელში გამოქვეყნებული ცნობები ამკარად ცალმხრივია, პრობოლშევიკურია და მხოლოდ მათი გაცნობა ვერ მოგვცემს სრული სურათის აღდგენის შესაძლებლობას.

უშუალოდ ბრძოლების შესახებ ინფორმაციას გვაწვდის, როგორც ზემოაღნიშნული ლიტერატურა, ასევე საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სახალხო გვარდიის მეთაურის ვალიკო ჯუღელის დღიური სახელწოდებით „მძიმე ჯვარი“. მოგონებებში ჯუღელი აქტიურად მიმოიხილავს რო-

⁵ ჯ. წიკლაური. ღარიალის დამცველნი. ყაზბეგი. 2012, გვ. 61.

გორც ზოგად სტრატეგიულ გეგმებსა და მანევრებს. ისე კონტრეტულ შეტაკებებს. დიდ ყურადღებას უთმობს ყაზბეგის ეპიზოდს და აფასებს ადგილობრივების მხარდაჭერას, სწორედ სახალხო გვარდიის და მოხვედების ერთობლივი ძალისხმევით იქნა განადგურებული საშა გეგეჭკორის ბოლშევიკური რაზმი.

აჯანყების სამზადისი

1918 წლის 17 ივნისიდან ღუშეთის მთელ მაზრაში ამბოხებულები აქტიურ საბრძოლო მოქმედებებზე გადადიან. თავდაპირველ ეტაპზე ისინი ამარცხებენ მთავრობის სამხედრო შეანაერთებს, რაც, ბუნებრივია, იწვევს აჯანყების გადასვლას უფრო სერიოზულ ფაზაში, რისი უშუალო გამოხატულებაც იქნება გლეხთა სამაზრო ყრილობის მოწვევა და საბჭოთა ხელისუფლების გამოცხადება. მიუხედავად ამ წარმატებებისა, აჯანყებაში ჩართულ ბოლშევიკ ხელმძღვანელებს არაერთხელ აღუნიშნავთ, რომ ამბოხი ნაადრევად დაიწყო, მიზეზად კი დემოკრატიული რესპუბლიკის გადაწყვეტილებას ასახელებენ, რაც გულისხმობდა მაზრაში განიარაღების დაწყებას. ამბოხის არამესაფერის დროზე მიუთითებდა ფ. მაზარაძე : „აჯანყებამ იფეთქა გლეხებისთვის უხერხულ დროს, იმ დროს, როცა მზადება ჯერ კიდევ დამთავრებული არ იყო, ბოლშევიკების საოლქო კომიტეტმა, რომელიც ღუშეთის მაზრის გლეხების მოძრაობას ხელმძღვანელობდა და რომელიც მაშინ კავკასიაში იმყოფებოდა აჯანყების ამბავი გაიგო იმ დროს როცა ეს აჯანყება უკვე ფაქტი იყო“.⁶

მიუხედავად მარცხისა, ბოლშევიკურმა ამბოხმა დიდი პრობლემები შეუქმნა მთავრობას და საწყის ეტაპზე რამდენიმე ბრძოლაში დაამარცხა კიდევ ეს უკანასკნელი. უშუალოდ საბრძოლო მოქმედებებზე გადასვლა შეუძლებელი იქნებოდა მოსამზადებელი სამუშაოების ჩატარების გარეშე. 1917 წლის აპრილში ბოლშევიკებმა შექმნეს დამოუკიდებელი ორგანიზაციები კავკასიის მაშტაბით (მათ შორის თბილისშიც), ამან ხელი შეუწყო ფართო სააგიტაციო საქმიანობის გაჩაღებას მოსახლეობაში. 1917 წლის 2 ოქტომბერს გაიმართა კავკასიის ბოლშევიკური ორგანიზაციის პირველი ყრილობა, რომელმაც გარკვევით დააფიქსირა აშკარა ბრძოლის გზა ძალაუფლების ხელში ჩასაგდებად. ღუშეთის მაზრაში შეირაღებული გამოსვლისთვის კარგ ნიადაგს ქმნიდა ფრონტიდან დაბრუნებული ბოლშევიკი ჯარისკაცები. ამავდროულად

⁶ ფ. მაზარაძე. ღუშეთის მაზრის აჯანყება 1918 წელს, გვ. 2.

ხდებოდა გლეხთა სამხედრო რაზმების შედგენა. ანტისახელმწიფოებრივად განწყობილმა ჯარისკაცებმა, (ისეთებმა თუნდაც, როგორებიც იყვნენ გ. მწითური, ვ. კერძეული, ლ. ლალიაშვილი და სხვები.) დიდი სამუშაოები გასწიეს. გაბო მწითურის, ბაზალეთის თემის წითელი რაზმის მეთაურის ორგანიზებით, 1918 წლის 2 მარტს გაიმართა მიტინგი. შეკრებილნი იწონებდნენ ბოლშევიკების საქმიანობას და უარს აცხადებდნენ „მენშევიკური“ პოლიტიკური ძალის მორჩილებაზე. დამატებით ამიერკავკასიის სამხარეო კომიტეტმა გამოჰყო პერსონალი, რომლებსაც აქტიური სააგიტაციო მუშაობა უნდა დაეწყოთ მაზრებში. დუშეთში მოსამზადებელ სამუშაოებს აწარმოებდნენ თედო შუშიაშვილი, თომა ჩუბინიძე, მიხა პაპუნაშვილი, გიორგი ლაფანაშვილი და ვიქტორ ცინცაძე. 1918 წლის აპრილის დასაწყისში ბაზალეთში გამართულ კრებაზე გაისმა მოწოდებები, სადაც იქ შეკრებილ გლეხობას მოუწოდებდნენ მენშევიკური მთავრობის დამხობას. მაისში უკვე გაიმართა თათბირი დუშეთში, რომელსაც, გარდა კონკრეტულად მაზრაში მომუშავე კომუნისტებისა, დაესწრნენ მიხა ცხაკაია და ფილიპე მახარაძე. მათ მიერ მიცემული ღირებულების მერე კიდევ უფრო დიდი ძალებით გაგრძელდა მუშაობა. კავკასიის სამხარეო კომიტეტის გეგმით, დუშეთის მაზრაში დაწყებული ამბოხი უნდა ყოფილიყო დაკავშირებული საქართველოში საყოველთაო აჯანყებასთან. გადაწყდა ინტენსიური სააგიტაციო მუშაობის დაწყება „*გლეხებისა და მუშების აღშფოთებისთვის*“; „*ჩვენ დავალებული გვქონდა მოგვეწყო დუშეთში კომპარტიის ჯგუფები (იარეიკები) დაგვეარსებია სამხედრო შტაბი და მოგვეშზადებია ნიადაგი შეიარაღებული ამბოხისთვის*“.⁷

შეიარაღებული გამოსვლის დასაწყებად, ბუნებრივია, გადამწყვეტი ფაქტორი ენიჭებოდა შეიარაღებას, აღნიშნული საკითხის მოგვარება ბოლშევიკების ერთ-ერთ უმთავრეს ამოცანას წარმოადგენდა. ამ მიზნით თედო შუშიაშვილს თბილისში ხილის საწყობის ქვეშ მოუწყვია საიდუმლო საცავი. სამხედრო მასალის სოფლებში ჩასვლისთანავე ხდებოდა მისი გადახანწილება წილკანსა და მის ახლომდებარე სოფლებზე,⁸ როგორც გიორგი ლაფანაშვილი აღნიშნავს, საბრძოლო მასალის შესაფერისი რაოდენობა მხოლოდ წილკანს ერგებოდა. ეს ალბათ შემთხვევითი არ უნდა იყოს, რადგან სწორად წილკანი გამოდგება ის სოფელი, რომელიც პირველი გაუწევს წინააღმდეგობას დემოკრატიული რესპუბლიკის სამხედრო რაზმს და გამარჯვებებსაც მო-

⁷ ვ. ცინცაძე. დუშეთის აჯანყების ხუთი წლის თავზე, გვ. 2.

⁸ მისაქციელი, ძალისი, მჭადიჯვარი, შუახევი, ბაზალეთი, ახალგორი და სხვები.

იპოვებს. სანამ ეს შეტაკება მოხდებოდა ლაფანაშვილი წილკანს მოიხსენიებს იმ ადგილად, სადაც ყველაზე დიდი გავლენა არსებობდა ბოლშევიკთა სააგ-იტაციო მუშაობის დროს, ასევე ეს იყო აგიტატორთა შეკრების ადგილიც და მაზრაში მუშაობის ცენტრიც.

1918 წლის 6-7 ივნისს ჩატარდა საგანგებო თათბირი ღუშეთის მაზრა-ში, დღის წესრიგში მდგომ განსახილველ საკითხებს შორის უმნიშვნელოვა-ნესი იყო გადაეწყვიტათ თუ როგორი უნდა ყოფილიყო ბოლშევიკების რეაგ-ირება სამთავრობო შენაერთების მიერ „საეტაპო ათასეულის“ განიარაღების დაწყებასთან დაკავშირებით. უნდა აღინიშნოს, რომ ხელისუფლებამ ეს ნაბი-ჯი მაზრაში არსებული მდგომარეობის გათვალისწინებით გადადგა, რაც სა-ეტაპო ბატალიონის ჯარისკაცების მოქმედებამ განაპირობა, რომლებიც აშკა-რად მიემხრნენ ბოლშევიკებს. მაზრის პარტიულ ორგანიზაციას უნდა გადა-ეწყვიტა, როგორ იმოქმედებდნენ. გადაწყდა, რომ ჯერჯერობით თავი აერიდ-ებინათ კონფრონტაციისთვის,⁹ ასევე თათბირის გადაწყვეტილებით ბოლშევი-კებს საქმიანობა ცენტრიდან განაპირა მხარეებში უნდა გადაეტანათ.

სიტუაციის დასარეგულირებლად და წესრიგის დასაცავად თბილისის გუბერნიის მაზრის კომისარმა ჯაფარიძემ ღუშეთის მაზრის ხელისუფლებას უბრძანა დაეწყოთ მაზრის მაცხოვრებლების განიარაღება.

აჯანყების დასაწყისი

ბუნებრივია, მხოლოდ საეტაპო ათასეულის განიარაღება ვერ ჩსნიდა იმ საფრთხეებს, რაც მაზრაში იყო, თან როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ათასე-ულიდან ბევრმა ჯარისკაცმა (ბოლშევიკების მონაცემებით 400 კაცმა) შეძლო გაქცევა, ამ ყველაფერს ემატებოდა რევოლუციური განწყობის მომძლავრება მაზრაში, რაც ბუნებრივია დღის წესრიგში აყენებდა საყოველთაო განიარაღ-ების დაწყებას. ღუშეთის მაზრის მილიციის უფროსი გ. ჟორდანიას მფრინავ რაზმთან¹⁰ ერთად აქტიურად შეუდგა დაკისრებული მოვალეობის შესრულე-ბას. წარმატებით იქნა განიარაღებული შემდეგი სოფლები: ყვავილი, ბაზა-ლეთი მლაშე, საკრამული, შამაბურო, ნაოზი, მისაქციელი. მისაქციელის გა-

⁹ აღსანიშნავია, რომ მიუხედავად თავშეკავებისა, მათ მიერ მიღებული დადგენილება თავისთა-ვად ეწინააღმდეგებოდა კონფრონტაციაზე უარის თქმას. ბოლშევიკები ითხოვდნენ მოეწვიათ საბჭოები და ხალხის მიერ არჩეული მთავრობისთვის გადაეცათ იარაღი, გახსნილიყო კავკასის გზა და სხვ.

¹⁰ შინაგან საქმეთა სამინისტროს დაქვემდებარებაში არსებული სპეციალური ქვედანაყოფი

ნიარალების შემდეგ, რაზმი წილკანს მიადგა. ჟორდანია სამი კაცის თანხლებით სოფლისკენ გაემართა,¹¹ მაგრამ სანამ დანიშნულების ადგილზე მივიდოდა აჯანყებულები თავს დაესხნენ და დაატყვევეს. ამ დროს ძირითადად რაზმმა ცეცხლი გახსნა. ჟორდანიამ შეძლო გაქცევა და ძირითად რაზმს შეურთდა, თუმცა ვეღარ შეძლო ბრძოლის ბელზე ზეგავლენის მოხდენა. ვიქტორ ცინცაძის მონაცემებით „ჩვენ ხელში ჩაეივდეთ 84 ტყვე, სამი ტყვიის მფრქვეველი და სოფლებისგან ჩამორთმეული იარაღი“.¹² ჟორდანიამ გადარჩენილებთან ერთად შეძლო თავის დაღწევა და კაპიტან ფალიანის რაზმს შეურთდა. 17 ივნისს მომხდარ ამ შეტაკებაში აჯანყებულთა წარმატებაში, ბუნებრივია, დიდი როლი ითამაშა რიცხოვნობა უპირატესობამ. ეს ფაქტორი დაეხმარა წილკნელებს, რომ ალყა შემოეერთყათ მთავრობის რაზმისთვის და დაემარცხებინათ. ასევე ფსიქოლოგიურად დიდი დარტყმა გამოდგა მეთაურის ტყვედ ჩავარდნა. მართალია, ჟორდანიამ მოახერხა თავის დაღწევა, მაგრამ ის ამ დროს უკვე ორჯერ იყო დაჭრილი. ამ გამარჯვებამ აამაღლა აჯანყებულთა საომარი შემართება, რისი გამოხატულებაც სამხედრო გზაზე სადგურისა და სურსათის საწყობის დაკავება იყო. პროცესების მსგავსად განვითარება, კი იწვევდა ამბოხებულთა რიცხვის ზრდას.

დამატებითი ძალის სახით მთავრობამ ბრძოლაში ჩართო კაპიტან ფალიანის რაზმი, ეს უკანსკნელი 140 მეომარს ითვლიდა, გარდა ცოცხალი ძალისა მის განკარგულებაში იყო ორი ტყვიამფრქვევი და ერთი ზარბაზანი. ფალიანს თან ახლდა ჟორდანია, რომელსაც რაზმისთვის უნდა ეჩვენებინა გზა წილკანამდე. ამის მიუხედავად, კაპიტანმა, როგორც თავად ხსნის, ჟორდანიას არაზუსტი მონაცემების გამო, ალყა შემთხვევით შემოარტყა ტყის უბანს და არა წილკანს. რაზმის გადაჯგუფებამ მას მეტად მნიშვნელოვანი დრო დააკარგვინა.¹³ ასევე წარუმატებლად დასრულდა კაპიტანის მოლაპარაკებები აჯანყებულ სოფლებთან. აღსანიშნავია, რომ მეამბოხეები ფალიანის რაზმთან გასწორებას დაახლოებით ისეთივე მეთოდით ცდილობდნენ, როგორც ეს გააკეთეს ჟორდანიასთან. აჯანყებულებს სურდათ იარაღის ჩაბარების ცრუ დაპი-

¹¹ ჟორდანიამ ეს გადაწყვეტილება წილკანის რამდენიმე მცხოვრებთან საუბრის შემდეგ მიიღო, ეს უკანასკნელნი სიტუაციის გართულების თავიდან აცილების მიზნით თხოვდნენ რაზმის უფროსს მთლიანი რაზმით არ შემოსულიყო სოფელში

¹² ვ. ცინცაძე. „დუშეთის აჯანყების ხუთი წლის თავზე“, გვ. 3.

¹³ აჯანყების ჩახშობის შემდგომ ჩატარებულმა კვლევა-ძიებამ ბრალი დასდო და პასუხისმგებლობა მისცა კაპიტანი ფალიანი. უპირველეს ყოვლისა იმის გამო, რომ კაპიტანმა არ გამოიყენა ის საშუალებები, რაც შესაძლებლობას მისცემდა დანაკლისისგან ეხსნა მის დაქვემდებარებაში მყოფი სამედრო ნაწილები.

რების სანაცვლოდ დემოკრატიული რესპუბლიკის სამხედრო ნაწილები სოფელში შეეტყუებინათ, სადაც უფრო მარტივად დაამარცხებდნენ. ამ მიზნით 25 მაშხანა „მსხვერპლადაც გაიღეს“. ვითარება იცვლება 8 ივნისს დილის 8 საათზე, როცა გამოჩნდება პოლკოვნიკი ფურცელაძე და ხელმძღვანელობას საკუთარ თავზე გადაიბარებს.

ღროს არ კარგავდნენ ამბოხებულები, რომელთაც 19 ივნისს შექმნეს სამხედრო შტაბი და უარყვეს ფურცელაძის ულტიმატუმი, იარაღის ჩაბარება-სა და ხელმძღვანელი პირების გადაცემის შესახებ და საომარ სამზადისს შეუდგნენ. საომარ მდგომარეობაზე ჯერ კიდევ კაპიტან ფალიანს შეატყობინა მტრის ბანაკიდან გამოქცეულმა ტყვემ. წილკნის, მისაქციელის, ნაოზის, ძაღლისის, წეროვნის მცხოვრებლებმა ქალები, ბავშვები და საქონელი სოფლებისგან მოშორებით გაიყვანეს და საბრძოლო პოზიციები დაიკავეს. აღსანიშნავია, რომ 19 ივნისს გამართულ ამ ბრძოლაში მთავრობის სასარგებლოდ მოქმედებდა სამხედრო ავიაცია, თუმცა ამ ფაქტორმა ვერ შეძლო ბრძოლაში გარდატეხის შეტანა ფურცელაძის სასარგებლოდ. 8 საათიანი ბრძოლის შემდგომ პოლკოვნიკის ქვედანაყოფები დამარცხდნენ. სანამ იმ დანაკარგების შესახებ ვისაუბრებთ, რაც ცოცხალ ძალასა და სამხედრო ტექნიკას შეეხო, აუცილებელია გავეცნოთ ბრძოლის მიმდინარეობას და ამ მარცხის მიზეზებს. ბრძოლის მონაწილე ბოლშევიკი ხელმძღვანელები აქტიურად მიუთითებენ მეთაურ ფურცელაძის გაუმათლებელ სტრატეგიულ მანევრებზე, ფურცელაძემ არტილერია ხელსაყრელი პოზიციებიდან მოხსნა, ხოლო არმია ბრძოლის ველზე გაშალა. რის შედეგადაც ამბოხებულებს სამთავრობო ჯარების ალყაში მოქცევა და დამარცხება გაუადვილდათ. ბრძოლის მონაწილე შტაბის კაპიტანი ალექსანდრე გორგაძე ასე აღწერს ბრძოლის მიმდინარეობას: „*მარჯვენა ფრთით ვიდექი ჩემი ასეულით გაშლილი. ჩვენ უკან ბაღი იყო, სადაც მუშების სახით თურმე სოფლელები იყო ჩასაფრებული. 11 საათი რომ დაიწყო, ატყდა საშინელი სროლა, ჩვენც რასაკვირველია ვუპასუხეთ. სოფლელები გაშლილი მოდიოდნენ ტყიდან ჩვენკენ, მაგრამ დახეთ უბედურებას, საშინელი სროლა აგვიტეხეს იმათ, ვინც ბაღში ვითოვდა მუშაობდა. ყველა მხრით სოფლელებისგან გარს შემორტყმული ვიყავი ჩემი ასეულით.*“¹⁴

ყოველივე ზემოთ ნახსენების ფონზე, აშკარად შეგვიძლია, დავინახოთ ხელმძღვანელობის შეცდომები მოცემულ ბრძოლაში. პოლკოვნიკმა ფურცელა-

¹⁴ ალ. გორგაძე. ბოლშევიკებთან ბრძოლა ღუშეთის მაზრაში. გაზ.: „სახალხო საქმე“. 1918 წელი. 26 ივნისი. №265, გვ. 4.

ძემ შედარებით ხელსაყრელი პოზიციებიდან მოხსნა არტილერია და ცოცხალი ძალა, რამაც მოწინააღმდეგეს მისცა საშუალება სამი მხრიდან შეეტია მისთვის და ალყაში მოექცია პოლკოვნიკის რაზმები. ამავდროულად გაოცებას იწვევს შტაბის კაპიტან გორგაძის მონათხრობი, საიდანაც ცხადი ხდება, რომ მან მოცემულ გეოგრაფიულ არეალში ისე განალაგა სამხედრო ქვედანაყოფები, რომ სათანადოდ არ შეამოწმა ზურგში „ბაღში მომუშავე გლეხები“. თან ეს ხდება საომარ ზონაში, სადაც მცხოვრებთა უმრავლესობა შეირაღებული და შენ მიმართ დაპირისპირებულია. ზიანი დიდი იყო, ვიქტორ ცინცაძე ფურცელადის რაზმში 200 მებრძოლს ასახელებს (ამას დამატებული ფალიანის 140) ტყვიის-მფრქვევლებითა და ზარბაზნებით. რომელთაგან ტყვედ-ჩაგდებულითა რაოდენობა დაახლოებით 250 კაცს ითვლიდა.¹⁵

იმავე დღეს აჯანყებულთა რაზმმა დაიკავა ღუშეთი, საპყრობილეებიდან გაათავისუფლეს პატიმრები, ხელში ჩაიგდეს იარაღის საწყობები, დაიწვეს ბინების ძარცვა, გაანადგურეს მაზრის ოფიციალური დოკუმენტებიც. ძნელია ვირწმუნოთ ვიქტორ ცინცაძის მონათხრობი თითქოს, მაზრაში წესრიგი იყო და ადგილი არ ჰქონია არანაირ ბოროტმოქმედებასა და კანონდარღვევას. 21 ივნისს მეამბოხეებმა დაიკავეს მცხეთისა და ქსნის საღვურები. ამ ოპერაციების განხორციელების შემდეგ დღის წესრიგში დადგა დარიალის ხელში ჩაგდება, რაც ამბოხებულებს საშუალებას მისცემდა მჭიდრო კავშირი დაემყარებინათ ჩრდილოეთის საბჭოთა ხელისუფლებასთან, ამბოხების ლიდერებს ნათლად ჰქონდათ გაცნობიერებული, რომ აჯანყების გასაძლიერებლად და დიდი მასშტაბების მისაცემად აუცილებელი იყო საგარეო დახმარება, კონკრეტულად აქცენტი კეთდებოდა თერგის საბჭოთა რესპუბლიკაზე.¹⁶

ღუშეთის მაზრაში საბჭოთა ხელისუფლების გამოცხადება

თავდაპირველმა წარმატებებმა ამბოხების წინამძღოლებს საშუალება მისცა საორგანიზაციო სამუშაოებისთვის მეტი დრო დაეთმოთ. ამ ყველაფრის

¹⁵ ა. ართილაყვა, ღუშეთის გლეხთა აჯანყება 1918 წელს. თბ. 1960, გვ. 78.

¹⁶ „თერგის საბჭოთა რესპუბლიკის“ შექმნა გამოცხადდა 1918 წლის მარტში, პიატიგორსკში, თერგის ხალხთა მეორე ყრილობაზე. ყრილობას მხარი დაუჭირა ბოლშევიკურმა სახალხო საბჭომ, საბჭოში ხელმძღვანელობდნენ ეთნიკური პრინციპით. თერგის საბჭომ კაზაკების საწინააღმდეგო (ანტიკაზაკური) კანონები მიიღო, რომლებიც ითვალისწინებდა კაზაკთა სამხედრო ფორმირებების დაშლას, ასევე კაზაკთა მიწების გასხვისებას. ბუნებრივია ამას მოჰყვა კაზაკთა საკმაოდ სერიოზული აჯანყება, რამაც დიდად დააზარალა „თერგის რესპუბლიკა“. საბოლოოდ ეს უკანასკნელი 1919 წლის თებერვალში განადგურდა ლენინის ჯარების მიერ.

შედეგი კი 1918 წლის 25 ივნისს დუშეთის გლეხთა დეპუტატების სამაზრო ყრილობის მოწვევა იყო. ყრილობის გადაწყვეტილებით, აღმასკომის თავჯდომარედ თედო შუშიაშვილი აირჩიეს. არსებობის მცირე დროის მიუხედავად, კომიტეტი აქტიურად შეუდგა მასზე დაკისრებული მოვალეობის შესრულებას, უმთავრესს ბუნებრივია სამხედრო საკითხების¹⁷ მოგვარება წარმოადგენდა. ეს უკანასკნელი კი პირდაპირ იყო დაკავშირებული კავშირთან ჩრდილოეთ კავკასიის საბჭოთა ხელისუფლებასთან.

წესრიგის უზრუნველსაყოფად გამოიცა ორი ბრძანება, ხოლო აჯანყების მუხტის გასაძლიერებლად პროკლამაცია, რომელიც მუშებსა და გლეხებს აქტიური ბრძოლისაკენ მოუწოდებდა დემოკრატიული რესპუბლიკის ძალების წინააღმდეგ: „დუშეთის მაზრას დღეს შემოესია ჟორდანია-ჯუღელის ბრბო და ლაშობენ ჩვენ განადგურებას. ასეთი დღე არ დადგომია ჩვენს ქვეყანას, არც ძველ და არც ახალ დროში, არც შაჰბაზისა და აღა-შაჰმადის ურდოელების შემოსევის დროს და არც სისხლის მსმელ ნიკოლოზ რომანოვის შავბნელ რეაქციის დროს. საქართველოს ახალმა თვითმპყრობელმა-მენშევიკებმა ყველას გადააჭარბეს.“¹⁸ რაც შეეხება ბრძანებებს, აქცენტი კეთდება მაზრაში წესრიგისა და დისციპლინის უზრუნველყოფაზე. მაგალითად, აღმასრულებელი კომიტეტი მოუწოდებს ამბოხებულებს რომ დააპატიმრონ ის პირები, რომლებიც გლეხებს შეიარაღებული წინააღმდეგობის გაწვევისგან თავის შეკავებას ურჩევენ და გადასცენ ისინი სამხედრო რევოლუციურ ტრიბუნალს.¹⁹

ბრძოლა დარიალისთვის

დუშეთის მაზრაში ამბოხებული ბოლშევიკების ხელისუფლება დამყარდა, თუმცა ეს არ ნიშნავდა საბოლოო გამარჯვებას, ყაზბეგი არ ემორჩილებოდა აჯანყებულებს. 19 ივნისს სამთავრობო შენაერთებთან მიღწეული გამარჯვების შემდგომ, ბოლშევიკებმა ქვემო და ზემო მთიულეთის და კობის თემის გლეხოზა, მიხა პაპუნაშვილისა და ვიქტორ ცინცაძის თაოსნობით სტეფანწმინდის წინააღმდეგ გაგზავნეს. როგორც რიცხოვრივ, ისე სამხედრო

¹⁷ თითქმის ყველა სამხედრო საკითხის მოგვარებას ხელმძღვანელობდა, რევოლუციური სამხედრო შტაბი, რომლის შემადგენლობაშიც შედიოდნენ: თომა ჩუბინიძე, მიხა პაპუნაშვილი, თედო შუშიაშვილი, ვიქტორ ცინცაძე, გიორგი ლაფანაშვილი.

¹⁸ გ. ლაფანაშვილი. დუშეთის აჯანყება 1918 წ., გვ. 60.

¹⁹ გ. ლაფანაშვილი. დუშეთის აჯანყება 1918 წ., გვ. 58.

შეიარაღების მხრივ უპირატესობაში მყოფმა ყაზბეგის წინააღმდეგ მებრძოლმა ბოლშევიკურმა ძალამ, დარიალის დამცველებს ულტიმატუმი იარაღის ჩაბარების შესახებ 23 ივნისს წარუდგინა. პასუხად კი საომარი სამზადისი მიიღო სტეფანწმინდელების მხრიდან. საომარი სამზადისისა და ბრძოლების შესახებ საინტერესო ინფორმაციას გვაწვდის სტეფანწმინდის მამასახლისი სიმონ შადური. ამ უკანასკნელის ცნობით, ამბოხებულებთან კავშირზე თავიდანვე უარი ითქვა. სტეფანწმინდელებმა ცოცხალი ძალის სახით დამატებითი შევსება მიიღეს შემდეგი სოფლებიდან: ჯუთადან, ართხმოდან, კარკუჩიდან, ახალციხიდან, გერგეტიდან და ცდოდან. ძალთა ბალანსი ამკარად არასახარბიელო იყო დამოუკიდებლობის დამცველებისთვის, სტეფანწმინდის მამასახლისის ცნობებით დაახლოებით 400 კაცი უნდა დაპირისპირებოდა 3000 ამბოხებულს.²⁰

გარდა რიცხობრივი უპირატესობისა, სიტუაციას შემდეგი ორი რამ ართულებდა. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, აჯანყებულებმა შეძლეს ღუშეთის მაზრაში ფოსტისა და ტელეგრაფის გაკონტროლება, რაც კარგად გამოიყენეს ამბოხებულთა რაოდენობის შესახებ ყალბი ცნობების გასავრცელებლად. გარდა ამისა მდგომარეობა დაძაბული იყო მეორე ფრონტზეც: *„ჩვენი ვარაუდით 9000 კაცთან უნდა მოგვხდომოდა საქმე, კარგად შეიარაღებულებთან. სამხრეთით ეს მტერი უნდა მოგვწოლოდა, ჩრდილოეთით-დარიალში რუსი ბოლშევიკები გვაწევიან, იქაც ბრძოლები გრძელდება. მთავრობისა არაფერი ვიცით არსებობს თუ არა, 18 ივნისიდან ფოსტა და ტელეგრაფი ბოლშევიკების ხელშია“.*²¹

მიუხედავად არსებული კონფრონტაციისა, 1918 წლის 25 ივნისს მოხერხდა ერთობლივი შეხვედრის გამართვა (ერთი მხრივ ღუშეთის მაზრის გლეხთა ორგანიზაციის მხრიდან, ხოლო მეორე მხრივ ყაზბეგ-სნოელების წარმომადგენლებს შორის) რომელსაც არსებული დაპირისპირების მიზეზები უნდა გამოერკვია და მის გადაჭრაზე ეზრუნა. ღუშეთის მაზრის ორგანიზაციის წარმომადგენლები ბრძოლის მიზეზად ასახელებენ პურის უქონლობას: *„ჩვენ გვითხრეს, რომ ყაზბეგლები და მისი მომხრე სოფლები შეუერთდა წითელ გვარდიას და გზა შეჰკრეს, რაც არის მიზეზი უპურობისა. პური არ მოდის, ჩვენ შიმშილი გვაწუხებს და ავსდექით“*²² – (შაქრო მანგიაშვილი,

²⁰ ს. შადური. ღუშეთის მაზრის ამბოხი და სტეფანწმინდაზე გალაშქრება. გაზ.: „ერთობა“. 1918 წ. 2 აგვისტო. №162, გვ. 2.

²¹ ს. შადური. ღუშეთის მაზრის ამბოხი და სტეფანწმინდაზე გალაშქრება, გვ. 2.

²² გ. ლაფანაშვილი. ღუშეთის აჯანყება 1918 წ., გვ. 31.

დუშეთის გლეხთა ორგანიზაციის წარმომადგენელი). ამავდროულად მანგიაშვილი უარს აცხადებს საქართველოს მთავრობის მორჩილებაზე. ამ მოსაზრებებს არგუმენტირებულად პასუხობენ ყაზბეგ-სნოს დელეგაციის წარმომადგენლები, „თუ პურის უჭონლობა არის მიზეზი ამბოხებისა, ჩვენ ერთად უნდა ვიყოთ. ჩვენ დუშეთის მაზრას დამოუკიდებლად უნდა იმოქმედოს, ეგ შეუძლებელია იმიტომ, რომ თქვენ საქართველოს მთავრობის სახელით მუშაობა არ შეგიძლიათ, რადგანაც ნდობას არ უცხადებთ. ჩვენ მთავრობა არ გვყავს დუშეთის მაზრის. ბოლშევიკური მთავრობა ჩვენ ანგარიშს არ გაგვიწევს. ჩვენ უნდა დავემორჩილოთ საქართველოს მთავრობას და ისე უნდა ვიმოქმედოთ.“²³ მღვდელი ღულუშაური. საინტერესო მოხსენებას აკეთებს დემოკრატიული რესპუბლიკის შეიარაღებული ძალების წარმომადგენელი, არტილერისტის პჩხიკვაძე, რომლის აზრითაც შესაძლებელია ურთიერთობის მოგვარება, ისე, რომ არც დაპირისპირება მოხდეს და „უპურობის“ მიზეზებიც აღმოიფხვრას. მისი აზრით, უნდა შედგეს ხელსაყრელი შეთანხმება დემოკრატიულ რესპუბლიკასა და ჩრდილო კავკასიაში არსებულ ხელისუფლებას შორის ორივე მხარისთვის მისაღები პროდუქტის გაცვლის შესახებ.

როგორც ვხედავთ ყველაზე კრიტიკულ მომენტშიც კი რესპუბლიკის ერთგული დამცველები არ ცვლიდნენ პოზიციას, სიტუაციის გამოსწორების მთავარ გზად მოლაპარაკებასა და მთავრობისთვის ნდობის გამოცხადებას მიიჩნევდნენ. მიღებული რეზოლუციაც თითქოს ამას ეხმებოდა, მაგრამ როგორც თავად ს. შაღური გადმოგვცემს შეთანხმების პირობიდან, ამბოხებულებმა არცერთი არ შეასრულეს. რეზოლუციის მიხედვით დაპირისპირებულ მხარეებს საბრძოლო მოქმედებები უნდა შეეწყვიტათ, პურის საკითხის მოსაწესრიგებლად ვლადიკავკაზში უნდა გაგზავნილიყო დელეგაცია, დარიალის დასაცავად უნდა დამდგარიყვნენ დუშეთის მაზრის ნდობით აღჭურვილი პირები, საქართველოს საჯარისო შენაერთის ნაწილებს თავდებად სტეფანწმინდელები უდგებოდნენ და არ ერთმეოდან იარაღი.²⁴

შეთანხმებისამებრ, 26 ივნისს (რეზოლუციის მიღებიდან მეორე დღეს) ს. შაღური თანმხლებ პირებთან ერთად რეზოლუციის პირობების გასაცნობად სიონში წავიდა, სადაც აჯანყებულნი იყვნენ დისლოცირებულნი. როგორც მოსალოდნელი იყო პირობებმა უკმაყოფილება გამოიწვია ბრბოში, სიტუაცია მეტიმეტად დაიძაბა, თუმცა შაღურის სიტყვით გამოსვლა გარდამტეხი გამოდ-

²³ გ. ლაფანაშვილი. „დუშეთის აჯანყება 1918 წ., გვ. 32-33.

²⁴ გ. ლაფანაშვილი. „დუშეთის აჯანყება 1918 წ., გვ. 35-36.

გა. მან არგუმენტირებულად უარყო ყველა ბრალდება და სიტუაციის გამოსწორების ერთადერთ გზად მოლაპარაკება დაასახელა.

როგორც უკვე ზემოთ აღვნიშნეთ, ამბოხებულებმა შეთანხმების არც ერთი მუხლი არ შეასრულეს, სიტუაცია არც მადურის შთამბეჭდავმა გამოსვლამ შეცვალა და 27 ივნისის სიონში მყოფი აჯანყებულები სტეფანწმინდისკენ გაეშურნენ. რიცხობრივი უპირატესობის გარდა, ბოლშევიკებს სტრატეგიული უპირატესობაც უწყობდათ ხელს, (საქმე იმაში გახლდათ, რომ სტეფანწმინდელებმა ზარბაზნები და ტყვიამფრქვევები პოზიციებიდან მოხსნეს, მთლიანი ყურადღება დარიალის მხრიდან საზღვრის გამაგრებაზე გადაიტანეს). მოკავშირე სოფლების წარმომადგენლებს ბრძოლა უხდებოდათ, როგორც ამბოხებულების წინააღმდეგ ღუშეთის მაზრიდან, ისე ბოლშევიკების მხრიდან დარიალში. ტელეგრაფსა და ტელეფონს მცხეთიდან ყაზბეგამდე მთლიანად ამბოხებულები აკონტროლებდნენ.

ამბოხის დასასრულის დასაწყისი,

ბრძოლაში ეროვნული გვარდიის ჩაბმა

ამბოხის დასაწყისი მართლაც, რომ შთამბეჭდავი გამოდგა. აჯანყებულებმა 17 ივნისიდან მოყოლებული 21 ივნისის ჩათვლით რამდენიმე ბრძოლაში ბრწყინვალე გამარჯვებები მოიპოვეს მთავრობის საჯარისო შენაერთებზე, კონტროლქვეშ მოაქციეს ღუშეთის მაზრის ტერიტორიის უდიდესი ნაწილი. 29 ივნისისთვის უკვე ხელში ჩაიგდეს დარიალიც. ამის შემდეგ, ბუნებრივია, დღის წესრიგში დადგა აჯანყების მამულებების გაზრდა. ამბოხებულებმა მცხეთის რაიონში ხელში ჩაიგდეს იარაღის საწყობები, მოსამზადებელი საშუალების შემდგომ კი აპირებდნენ თბილისზე შეტევას.²⁵ სიტუაციას ამძიმებდა ის ფაქტიც, რომ მდგომარეობა დაძაბული იყო თიანეთის მაზრაში: თიანეთელებმა მხარი დაუჭირეს ღუშეთის მაზრის მოძრაობას და შეიარაღებული რაზმიც კი გაუგზავნეს დასახმარებლად.

მაზრაში შექმნილი მდგომარეობა კრიტიკული და საგანგაშო იყო. სიტუაციის განსამუტავად დემოკრატიულ რესპუბლიკას დიდი რესურსის მობილიზება და გამოცდილი სამხედრო კადრები სჭირდებოდა, რათა აღარ განმეორებულიყო ის ფატალური შეცდომები, რაც აჯანყების დასაწყისში მოხდა. გაზეთ ერთობის 1918 წლის 27 ივნისისა და 30 ივნისის ნომრებში აქტიურ-

²⁵ ა. ართილაყვა, ღუშეთის გლეხთა აჯანყება 1918 წელს, გვ. 83.

ად ქვეყნდებოდა დემოკრატიული რესპუბლიკის მოწოდებები, რომლებიც აჯანყებულთა წინააღმდეგ იყო მიმართული და საქართველოს გვერდში დგომისკენ მოუწოდებდა მოქალაქეებს.

გარდა ამაღელვებელი მოწოდებებისა, მთავრობამ ქმედითი ნაბიჯების გადადგმა დაიწყო. სახალხო გვარდიის ნაწილების ღუშეთის მაზრაში გაგზავნის გარდა, აუცილებელი იყო ზურგის გამაგრებაც, რაც ფრონტზე არსებულ შენაერთებს საშუალებას მისცემდა, დაკისრებული მიზნები უფრო მარტივად შეესრულებინათ. 28 ივნისიდან საქმეში უკვე სახალხო გვარდია ერთვება (ვალიკო ჯუღელის მეთაურობით) და აქტიური სამხედრო ოპერაციების წარმოებას იწყებს. აღსანიშნავია, რომ სახალხო გვარდიის მეთაური ლაშქრობის დასაწყისში იმედს გამოთქვამდა, რომ შეძლებდა აჯანყებულებისგან „ჯანსაღი ელემენტების“ ჩამოცილებას, ასევე ხაზს უსვამდა შექმნილ მძიმე მდგომარეობას, რომელიც გულისხმობდა როგორც მაზრაში არსებულ მწვავე სიტუაციას, ისე ახალგაზრდა რესპუბლიკის წინაშე მდგარ საგარეო გამოწვევებს. საკუთარი მოსაზრებების გამოთქმის შემდეგ 28 ივნისს დათარიღებულ ჩანაწერში ვალიკო ჯუღელი უკვე უშუალოდ აღწერს საომარ მოქმედებებს: „*ეხლახან დაიკავეთ ბებრის-ციხე და ამ ციხე-სიმაგრის მთელი რაიონი... 5 საათზე ჩვენ 14 ზარბაზნიდან გაეხსენით ცეცხლის ქარიშხალი ბებრის ციხეზე, რომელშიაც ჩასხდნენ მებრძოხნი. საუცხოვო იყო შთაბეჭდილება... ბანდები გაიქცნენ, გაიქცნენ ისე, რომ არავითარი წინააღმდეგობა არ გაუწევიათ უკან არც კი მოუხედაით და „ბრძოლის ველზე“ მიატოვეს ტყვიის-ფერქვევლები და ყოველი სურსათი. კარგი დასაწყისია“.*²⁶ აღნიშნულ დამარცხებას ბოლშევიკი ლიდერები ამბოხებულთა შეიარაღებაში არსებულ დეფიციტს მიაწერენ, ასევე ყურადღებას ამახვილებენ პროფესიონალი სამხედროების მცირე რაოდენობაზე.²⁷ ამ მხრივ საქართველოს საჯარისო შენაერთები ნამდვილად ჭარბოდნენ აჯანყებულებს, სახალხო გვარდიას ხელმძღვანელობდა მამაცი და კარგი სტარტეგი ვალიკი ჯუღელი, რომლის განკარგულებაშიც იყო როგორც სათანადო ცოდნითა და უნარებით გამორჩეული ოფიცრები ისე, სამ-

²⁶ В. Джугели. Тяжёлый крестъ. Тифлисъ. 1920, გვ. 26.

²⁷ ამ მხრივ საინტერესოა გ. ლაფანაშვილის ცნობა, რომელიც აჯანყების დასაწყისშივე, როცა ამბოხებულებმა გამარჯვება მოიპოვეს მთავრობის ჯარებზე, ბოლშევიკ სამხედროებთან დაკავშირებას ცდილობდა, „*მაშინ ჩვენ ბევრი ვეძებეთ ქართველი ბოლშევიკები, რომლებსაც სათანადო სამხედრო გამოცდილება ეწებოდათ და შესძლებდნენ აჯანყებული გლეხობის სათანადო ხელმძღვანელობას, მაგრამ ჩვენდა სავალალოდ ასეთები თბილისში ვერ ვნახეთ*“ (იხ. გ. ლაფანაშვილი. ღუშეთის აჯანყება 1918 წ., გვ. 26).

ხელო ტექნიკა (ეს უკანასკნელი მოიცავდა 14 ზარბაზანსა და 2 ჯავშნოსან მატარებელს აღსანიშნავია, რომ ამ კონკრეტულ შემთხვევაში ჯავშანმატარებლებით მხოლოდ ბებრის ციხეს თუ გაუხსნიდნენ ცეცხლს, რადგან შემდეგ იქით სარკინიგზო ხაზი აღარ გადიოდა). ბებრის-ციხის დაკავება არ ამსუბუქებდა მდგომარეობას, საჭირო იყო ბრძოლის გაგრძელება და პირველ რიგში კი აჯანყების ცენტრის, ღუშეთის დაკავება. 29 ივნისი დაეთმო სამოქმედო გეგმის შედგენას. „ჩვენ დავიყავით სამ რაზმად: არაგვის მარცხენა ნაპირის მიმართულებით შეტევაზე გადადის არჩილ ფურცელაძის კოლონა, ცენტრში მდის ა.გ. კონიევი, მე და ალექსანდრე მივდივართ ქსანზე“.²⁸ 2 ივლისის ჩანაწერებით ჯუღელი კმაყოფილია მიმდინარე სამხედრო კამპანიით : „ჩვენი ექსპედიცია კარგად მიმდინარეობს. მოსახლეობა უკვე გვეცნობა ჩვენ და საკმარისად კარგად გვებარებს იარაღს. ჯერჯერობით ცოტაა სისხლი დაღვრილი, რაც მახარებს მე. აქნობამდე ჩაბარებულია 500 შაშხანამდე. პროვოკაცია თანდათან ჰკარგავს ნიადაგს. ჩვენ ვსცდილობთ ყველგან მიტინგების მოწყობას და ჩვენი მოწინავე ჰუმა გვარდიელები აქტიურად ეწევიან აგიტაციას. იარაღის ძალას ჩვენ ვაძლიერებთ ზნეობრივი ძალით“.²⁹ ამბოხებულებმა ვერ შეძლეს პოზიციების შენარჩუნება და უკან დაიხიეს. მდინარე არაგვის ადიდების გამო დემოკრატიული რესპუბლიკის ჯარისკაცები ორ ნაწილად გაიყვნენ. არტილერიის სრული დატვირთვით გამოყენება ვერ ხერხდებოდა, რისი მიზეზიც კი იყო ის გარემოება, რომ აჯანყებული გლეხობა ტყიან მთებში იყო გამაგრებული. ამბოხებულების მიზანს სამთავრობო ძალების ვიწროებში შეტყუება და მათი ცალ-ცალკე განადგურება წარმოადგენდა. აჯანყებულების საბრძოლო შემართებაზე დადებითად იმოქმედა დამატებითი ძალების მხარდაჭერადამ თიანეთის მახრიდან. ვერც კონიევის³⁰ და ვერც ფურცელაძე-გედევანიშვილის შენაერთები ვერ ახერხებდნენ წინ წაწევას. სიტუაცია ჯუღელის მანევრმა გამოასწორა, ამ უკანასკნელმა „ბაზალეთის თემის სამხრეთ ნაწილი ჩაიგდო ხელში და ბაგის-ჭალის ვიწროებში გამაგრებულ გლეხობას ზურგში მოექცა, რის შედეგადაც აჯანყებული გლეხობა იძულებული გახდა მტერს რომ ტყვედ არ ჩავარდნოდა, თავიანთი პოზიციები მიეტოვებიათ და ტყეებში

²⁸ В. Джугели. Тяжёлый крестъ, გვ. 26-27.

²⁹ В. Джугели. Тяжёлый крестъ, გვ. 27-28.

³⁰ გენერალი ალექსანდრე კონიაშვილი (1873-1951 წწ.) საგანგებო რაზმისა და სახალხო გვარდიის უფროსი სამეგრელოში, იბრძოდა სოჭის ფრონტზე, წმინდა გიორგის ჯვრის კავალერი.

გაფანტულიყვნენ“.³¹ ვ. ჯუღელის საჯარისო შენაერთების მოქმედებები ნამდვილად შეგვიძლია შევაფასოთ გარდამტეხად, როგორც ქ. დუშეთის დაკავებაზე, ისე მთლიანი აჯანყების ლიკვიდაციაზე. ერთადერთი რამ, რასაც ამბოხის ხსნა შეეძლო თერგის საბჭოთა რესპუბლიკა იყო. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, აჯანყების დასაწყისშივე, დუშეთის მაზრის ბოლშევიკები მთავარი იმედებს საგარეო დახმარებაზე ამყარებდნენ და სწორედ ამ გარემოებით უნდა აიხსნას ის თავგადაკლული ბრძოლა, რასაც დარიალის გამო აწარმოებდნენ. ამბოხებულები შესაძლო დამხმარე ძალების მოსვლამდე, ყველანაირად ცდილობდნენ სახალხო გვარდიის შეკავებას. დემოკრატიული რესპუბლიკის ძალებს თავდაპირველმა წარმატებებმა მისცა იმის საშუალება რომ იერიში უშუალოდ ქ. დუშეთის წინააღმდეგ მიეტანა. დაიწყო მძლავრი საარტილერიო იერიში, რასაც ამბოხებულებმა საკმაოდ საინტერესო სტრატეგია დაუპირისპირეს. „დაიწყო არტილერიის სროლა, მტერი ისვრის ორი ზარბაზნიდან, მაგრამ ჩვენ ვერ ვხედავთ მას. ჩვენს ბატარეას იგი კარგად ხედავს, რომელსაც უშენს მას. ჩვენი არტილერისტები ყოჩაღად იჭერენ თავს. მტრის არტილერია ისვრის სამის გამოკლებით. ყუმბარები სცვივა ბატარეის ირგვლივ და მახლობდად. საჭიროა მტერს მოვუაროთ ზურგიდან და ამით დავაზიანოთ იგი“³² წერს ვ.ჯუღელი 4 ივლისით დათარიღებულ თავის მოგონებაში. ამ ცნობას ეხმიანება აჯანყების ერთ-ერთი აქტიური ლიდერის ვ. ცინცაძის მონათხრობიც, რომლის მიხედვითაც ქერანას მთაზე (დუშეთის მახლობლად) არსებულმა ზარბაზნმა დიდი არეულობა შეიტანა მტრის ბანაკში. ამ წინააღმდეგობის დაძლევის საშუალება ვალიკო ჯუღელს, ქსნის ხეობიდან ბაზალეთზე განხორციელებულმა შემოვლამ მისცა. გ.ლაფანაშვილის ცნობით, ამავე დღეს ჯუღელისა და კონიაშვილის შენაერთებმა დუშეთის წინააღმდეგ შეტევა დაიწყეს და შემდგომ დაიკავეს იგი. ამბოხებულები იძულებულნი გახდნენ დაეტოვებინათ, როგორც დუშეთი, ისე ქერანას მთა.

დუშეთის დაკავებამ, ბუნებრივია, დიდი სტრატეგიული და ფსიქოლოგიური უპირატესობა მოუპოვა დემოკრატიული რესპუბლიკის ჯარისკაცებს, მაგრამ როგორც სახალხო გვარდიელებს, ისე მათ ხელმძღვანელობას კარგად ესმოდათ, რომ ამბოხის სრული ლიკვიდაციისთვის არ იყო საკმარისი მხოლოდ მაზრის ცენტრის დაკავება. საჭირო იყო მთლიან მაზრაზე ქართული ხელისუფლების აღდგენა, შეტევის წარმოება ანანურზე, ფასანაურზე, გუდა-

³¹ გ. ლაფანაშვილი. დუშეთის აჯანყება 1918 წ., გვ. 65-66.

³² В. Джугели. Тяжёлый крестъ, გვ. 28.

ურზე და ყველა იმ ადგილზე სადაც აჯანყებულები იყვნენ გამაგრებულნი. მდგომარეობას ართულებდა ისიც, რომ ჯერ კიდევ იყო შესაძლებელი აჯანყებულებს სერიოზული სამხედრო დახმარება მიეღოთ თერგის ბოლშევიკებისაგან. საბრძოლო მოქმედებები გრძელდებოდა, ფურცელადისა და გედევანიშვილის რაზმები ანანურსიკენ გაემართნენ, რათა მტრის ძალებისთვის ალყა შემოერტყათ, ხოლო კონიაშვილისა და ჯუღელის შენაერთები კი სამხედრო გზით ღუშეთზე და იქიდან ანანურისკენ. დემოკრატიული რესპუბლიკის საჯარისო შენაერთებმა მნიშვნელოვან წარმატებას მიაღწიეს და ანანური დაიკავეს. ეს ყოველივე კი მინიმალური დანაკრგებით შეძლეს, რასაც ვერ ვიტყვით ამბოხებულებზე, რომლებმაც დაკარგეს 4 ტყვიამფრქვევი და 2 ზარბაზანი, რაც შეეხება ცოცხალ ძალას- 100 მებრძოლი ტყვედ ჩავარდა. გარდა სამხედრო წარმატებისა, სახალხო გვარდიას ხელში ჩაუვარდა მიმოწერა, აჯანყებულებსა და ბოლშევიკებს შორის, რითაც აშკარავდებოდა აჯანყების რეალური ხელმძღვანელები და მათი საბოლოო მიზნები.

8 ივლისს დემოკრატიული რესპუბლიკის ჯარისკაცები ფასანაურისკენ დაიძრნენ, სადაც ვიწრო ხეობაში აჯანყებულები იყვნენ გამაგრებულნი. ამბოხებულების საბრძოლო შემართება ერთიანად აამაღლა ჩრდილო კავკასიიდან ჩამოსულმა ბოლშევიკურმა რაზმმა, რომლის მეთაური იყო ს. ქავთარაძე, უშუალოდ სამხედრო მოქმედებებს კი ს. გაგლოვეი ხელმძღვანელობდა. რაზმში შედიოდა 60 კაცი, ქავთარაძის განცხადებით შენაერთი გამოგზავნილი იყო რკპ (ბ) სამხარეო კომიტეტის მიერ, აღსანიშნავია რომ ამ რაზმთან ერთად იყვნენ რუსი არტილერიისტიც, ორი ზარბაზნით.³³ დიდი წინააღმდეგობის მიუხედავად. ჯუღელის შენაერთებმა შეძლეს მოწინააღმდეგის დამარცხება, ამბოხებულებმა მღეთისკენ დაიხიეს.

გლაფანაშვილის ცნობებით, ფასანაურში მოპოვებული გამარჯვების მერე დემოკრატიული რესპუბლიკის საჯარისო ნაწილები ორად გაიყვნენ, პირველი ნაწილი კონიაშვილ-გედევანიშვილის ხელმძღვანელობით საქართველოს სამხედრო გზის მიმართულებით დაიძრა, ხოლო მეორე ნაწილი ჯუღელ-ფურცელადის ხელმძღვანელობით გეზი აიღო გუდამაყრის ხეობისკენ. ამ მანევრით ჯუღელს სურდა გზა გადაეჭრა უკანდახეული ამბოხებულებისთვის. 12 ივლისს გამართული შეტაკების შემდეგ აჯანყებულებმა გუდაურის სიმაღლეებიც დატოვეს და ყაზბეგამდე დაიხიეს. გამარჯვებების პარალელურად ვ. ჯუღელი აქტიურად ცდილობდა კონტაქტის დამყარებას სტეფანწმინდაში

³³ ა. ართილაყვა, ღუშეთის გლეხთა აჯანყება 1918 წელს, გვ. 89.

მყოფ იმ პირებთან, რომლებიც მზად იყვნენ სახალხო გვარდიასთან ერთად ებრძოლათ ბოლშევიკი ამბოხებულების წინააღმდეგ, ამას ადასტურებს ს. შადურის ცნობებიც, რომლის მიხედვითაც 10 ივლისს მოხვეე ჯარისკაცის გრიგოლ ავსაჯანიშვილის მეშვეობით ვ. ჯუღელი ატყობინებდა როგორმე მთავრობის ერთგული სოფლების წარმომადგენლებს დარიალი გაემგებინათ. სამწუხაროდ დარიალის დასაცავად სოფლებიდან სამხედრო რაზმების ორგანიზება ვერ მოხერხდა, თუმცა 30-მდე ახალგაზრდა გუდამაყრისკენ გაეშურა ვ. ჯუღელის სამხედრო რაზმებთან შესაერთებლად. სამხედრო წარმატებები დემოკრატიული რესპუბლიკის მესვეურებს კონტროლქვეშ უბრუნებდა ამბოხებული მაზრის ტერიტორიებს და შემდგომი წინსვლის წინაპირობებს ქმნიდა. გუდაურთან მოპოვებული გამარჯვების შემდგომ გელევანიშვილის საბრძოლო შენაერთმა კობი დაიკავა. აჯანყებულებმა სამშვიდობო დელეგაცია გამოაგზავნეს, მაგრამ სიტუაცია მაინც დაძაბული რჩებოდა. ამ ყოველივეს მიზეზი კი ჩრდილოეთ კავკასიიდან საშა გეგეჭკორის რაზმის შემოსვლა გახლდათ. უშუალოდ საბრძოლო მოქმედებებში ჩართვამდე, ვლადიკავკაზში გეგეჭკორის რაზმს შეხვდნენ სამხარეო კომიტეტის წარმომადგენლები ფ. მახარაძის ხელმძღვანელობით. ს. შადურის ცნობებით, საშა გეგეჭკორის ბოლშევიკურმა ნაწილმა გამოჩენისთანავე (11 ივლისი) აგრესიული პოზიცია გამოამჟღავნა და შესაძლო წინააღმდეგობის გაწევისთვისაც ყაზბეგელებს აოხრებით დაემუქრა. 12 ივლისს უკვე აღვილი აქვს კონფრონტაციას (ბოლშევიკები სტეფანწმინდლებისგან იარაღის ჩაბარებას ითხოვენ), დემოკრატიული რესპუბლიკის ჯარების დავციანებასთან ერთად ზიანი ადგებოდა ბევრი ადგილობრივის თვითრწმენას. მიუხედავად მსგავსი განწყობისა, რამდენიმე ათეულმა სტეფანწმინდელმა უარი განაცხადა იარაღის ჩაბარებაზე (სიმონს შადურის მეთაურობით) და თავი ირგვლივ მდებარე მთებს შეაფარეს. სამწუხაროდ თავი გარიდება ვერ მოასწრო საქართველოს ბევრმა პატრიოტმა, ერთ-ერთი ასეთთაგანი იყო მღვდელი ბართლომე ლუღუშაური, „*მთავრესი მიზეზი ყაზბეგის ურჩობისა იყო ყაზბეგის მღვდელი ლუღუშაური, რომელიც მოუწოდებდა ხალხს წინააღმდეგობისკენ, მასვე აღმოაჩნდა ტყვეისმფრქვეველი ეკლესიაში დამკლული*“;³⁴ ასკნიდა აჯანყების ერთ-ერთი აქტიური მონაწილე ვიქტორ ცინცაძე. სიმონ შადური სინანულს ვერ მალავდა მღვდლის ტყვედ ჩაგდების გამო და შემდეგნაირად ახასიათებდა მას: „*ეს ის მღვდელია, რომელსაც ერთ ხელში ჯვარი უჭირავს, მეორეში ხმალი და ამ ხმალს მაშინ ხმარობს, თუ*

³⁴ ვ. ცინცაძე. დუშეთის აჯანყების ხუთი წლის თავზე, გვ. 4.

ვინმე წმინდა ჯვრის შებღალვას მოისურვებს.³⁵ მიუხედავად უკანდახევისა, შადური და მისი რაზმი არ აპირებდა პოზიციების დათმობას, რაზმის გეგმაში შედიოდა იერიშის მიტანა, დარიალის ციხის „კრეპოსტის“ მიმართულებით და სახალხო გვარდიისადმი მხარდაჭერის აღმოჩენა. ბუნებრივია, ამ პერიოდში ვ. ჯუღელსა და სახალხო გვარდიას, სამხედრო კამპანიის წარმოება არ შეუწყვეტია, შემდგომ განვითარებული პროცესების აღსაქმელად აუცილებელია გავეცნოთ სახალხო გვარდიის მეთაურის მოგონებებს :

12 ივლისი 1918 წ. კარკუჩა- ყაზბეგში კავკაზიდან ამოვიდა საშა გეგეჭკორის რაზმი. ეს ჩვენთვის ხელსაყრელი. დაიღუპება ეს რაზმი... ყაზბეგის მთა მიიმაღლა ღრუბლებში... ამაყი ძლიერი და მკაცრი ყაზბეგი...

13 ივლისი 1918 წ. სნო- გუშინ ღამით ჩვენთან ჩამოვიდა ლომთათიდის გუნდი. მან ერთ ღლის განვმალობაში გააკეთა გადასვლა ფასანაურიდან! ეხლა ჩვენ საკმარისი ძალები გვყავს-250 ხიშტი 8 ტყვიისმფრქვევლით. ჩვენ უკვე შეგვიძლია ვიმოქმედოთ ყოჩაღად და გადამწყვეტით.....

13 ივლისი 1918 წ. აჩხოტი- 11 ს. ჩვენ უკვე დავიკავეთ აჩხოტის ციხე-სიმაგრე, რომელიც მღებარეობს სამხედრო გზაზე. ამხიარად მტერს გადავუჭერით გზა! ზოგიერთებმა, ალბად, ღამით მოასწრეს ყაზბეგში გაგარდნა და ეხლა ისინი ზარბაზნებს უშენენ იმ მთების სიმაღლეებს და მწყერვალეებს, რომლებიდანაც ჩამოდიოდა ლომთათიდის გუნდი. მაგრამ მე ძვერა, რომ მოხვევები მათაც გადაუჭრიან გზას, და მთელი სოციალისტური რაზმი გეგეჭკორის ჩაგვივარდება ხელში! მთავარი სიმაღლენი უკვე ჩვენს ხელშია!....

14 ივლისი 1918 წ. ყაზბეგი- გუშინ საღამოთი დავამწყვდიეთ ბოლშევიკები. მთლად განადგურდნენ ისინი. წავართვით მათ ორი ზარბაზანი, ოთხი ბომბის-მფრქვევლი, ტყვიისმფრქვევლები, მთელი ბარგი-ბარხანა და ორასი ტყვე. საშა გეგეჭკორის ბოლშევიკური რაზმიდან აღარაფერი დარჩა. დატყვევებულთა შორის არის დაჭრილი თომა ჩუბინიძე და სოხუმელი შანტაჟისტი მიშა გეგეჭკორი.... განადგურებული მტერი წარმოადგენდა საცოდავ, უბელურ სანახაობას. ჩვენ იგი მოვიმწყვდიეთ დარიალის ვიწრო ხეობაში, პრონესი გოსპოდის და გველეთის ხიდს შორის. ამ ადგილას მღებარეობს პატარა სოფელი ცდო, რომელმაც ითამაშა ბოლშევიკებისთვის საბედისწერო როლი.. მტერს არავითარი საშველი აღარ გააჩნდა. წინ ჩაუსაფრდნენ მოხვევები და ჩვენი ტყვიის-მფრქვევლები, მარჯვნივ გაცოფებული თერგი მოავორებდა თავის მღვრიე ტალღებს. მარცხნით მიდიოდა ზევით, ციცაბო მაღალი კლდეები,

³⁵ ს. შადური. ღუშეთის მაზრის ამბოხი და სტეფანწმინდაზე გალაშქრება, გვ. 3.

უკანდან აწვებოდნენ ჩვენები... ამნაირად გაკეთდა საბედისწერო, სასიკვდილო რეალი! მაგრამ საშა გეგეჭკორმა მოასწრო ამ რეალიდან გასხლტომა. მან თავს უშველა პირველ რიგში. ასეთია მისი ტაქტიკა...³⁶

როგორც ვ. ჯუღელი ისე ბოლშევიკი ამბოხებულები მიუთითებდნენ, რომ გეგეჭკორის რაზმის დამარცხებასთან ერთად აჯანყებულთა საბრძოლო შემართებაზე განსაკუთრებული ზიანის მომტანი გამოდგა ბოლშევიკური რაზმების მეთაურის კ. ჭიჭინაძის დაღუპვა. საბოლოოდ 15 ივლისს დარიალის ციხე-სიმაგრის დაკავებით, დასრულდა ღუშეთის მაზრის გათავისუფლების პროცესი ამბოხებულებისგან.

დასკვნა

1918 წლის ღუშეთის მაზრის ბოლშევიკური ამბოხი სრული მარცხით დამთავრდა, მთავრობის საჯარიმო შენაერთებმა სრულად შეძლეს ღუშეთის მაზრის ტერიტორიაზე საქართველოს იურისდიქციის აღდგენა, დაიცვეს ქვეყნის სუვერენიტეტი და ერთიანობა. დემოკრატიული მთავრობის საჯარიმო შენაერთებმა არ მისცეს ამბოხებულებს იმ გეგმის განხორციელების უფლება, რაც მათ 3 წლის შემდგომ განახორციელებს. „*ლენინის მთავრობა ჩქარობდა დარიალის ხელში ჩაგდებას და საქართველოს დამოუკიდებლობის განადგურებას, რათა ღენიკინთან ბრძოლაში ზურგი ჰქონოდა გამაგრებულს*“.³⁷ ამის გათვალისწინებით ცხადია თუ რა დიდი სტრატეგიული მნიშვნელობა ჰქონდა სამოქალაქო ომში ჩაფლული ბოლშევიკებისთვის დარიალისა და საქართველოს დაკავებას. აჯანყების წარმატებით დაგვირგვინებება, შემდგომი წინსვლის წინაპირობებს ქმნიდა. ახალგაზრდა რესპუბლიკა დიდი გამოწვევის წინაშე იდგა. აჯანყების ორგანიზატორების გეგმები არ შემოიფარგლებოდა კონკრეტული მაზრის ამბოხით და იქ საბჭოთა ხელისუფლების გამოცხადებით, ის უფრო შორსმომავალი და საშიში იყო საქართველოსთვის. ბუნებრივია, ისმის შეკითხვა, 1918 წლებში მომხდარ გამოსვლებს შორის, თუ რატომ ანიჭებდნენ ბოლშევიკები ღუშეთის მაზრის აჯანყებას დიდ პოლიტიკურ-სტრატეგიულ მნიშვნელობას? პირველი მიზეზი ის გახლდათ, რომ მაზრა ტერიტორიულად საკმაოდ ახლოს იყო ტფილისთან, მეორე მიზეზიც ტერიტორიული სიახლოვით საბუთდებოდა, ოღონდ არა ტფილისთან არამედ

³⁶ В. Джугели. Тяжёлый крестьян, გვ. 32-35.

³⁷ ჯ. წიკლაური. დარიალის დამცველნი, გვ. 8.

ჩრდილოეთ კავკასიასთან. ამ უკანასკნელიდან ცდილობდნენ ამბოხებულები გადამწყვეტი დახმარების მიღებას და აჯანყებაში გარდატეხის შეტანას. ხოლო მესამე მიზეზი პირდაპირ იყო დაკავშირებული ბოლშევიკების სააგიტაციო საქმიანობის ხელშეწყობასთან. საქმე ეხებოდა იმ მიწებს, რომელსაც ჯერ კიდევ ფლობდა თავად-აზნაურობა და რომელთა ხელში ჩაგდებასაც პირდებოდნენ მაზრის მოსახლეებს აჯანყების წარმატებით დამთავრების შემთხვევაში.³⁸

ამბოხის წარმატებით დასრულება ზიანს არ აყენებდა რომელიმე მიწის მესაკუთრეს ან მთავრობის წარმომადგენელს, ის ანადგურებდა ეროვნული და დამოუკიდებელი სახელმწიფოს იდეას და ყველა მის ერთგულ მხარდამჭერს. დემოკრატიული რესპუბლიკის დამხობა მთლიანად ცვლიდა საქართველოს ისტორიას. არსებული ამბოხის დროს, მიუხედავად დამოუკიდებლად ყოფნის მცირე დროისა, სუვერენიტეტისა და დემოკრატიული ღირებულებების დაცვა, როგორც რეგულარული არმიის ჯარისკაცის, ისე რიგითი მოქალაქის მთავარი საზრუნავი გახდა. განსაკუთრებით ალტაცებას იწვევს სიმონ შადურის მეთაურობით სტეფანწმინდელთა ბრძოლა მტრის წინააღმდეგ, რომლებიც ყველაზე კრიტიკულ მომენტშიც კი რესპუბლიკის გვერდში დადგნენ და დიდი წინააღმდეგობა გაუწიეს ბოლშევიკთა რაზმებს. ბრძოლის გარდა, ეს უკანასკნელნი არგუმენტირებულად ცდილობდნენ აეხსნათ ამბოხებულებისთვის, რომ მთავრობის წინააღმდეგ წასვლა უკანანო და საფრთხის შემცველი გახლდათ. აღსანიშნავია რომ სტეფანწმინდელთა მებრძოლი შენაერთები, რომლებიც ვალიკო ჯუღელთან იბრძოდნენ 1918 წელს ღუშეთის მაზრაში, შემდგომში აქტიური მონაწილეობა მიიღეს 1920 წელს ცხინვალში მომხდარი ბოლშევიკური გამოსვლის ჩახშობაში.³⁹

შადურის, ჯუღელის და სხვ. მსგავსი ღირსეული ადამიანების წყალობით საბჭოთა ხელისუფლების დასამყარებლად წარმოებული ბრძოლა მარცხით დამთავრდა. ამბოხის მარცხს ჰქონდა თავისი ობეიქტური მიზეზები. უპირველეს ყოვლისა კი მათ შორის იყო, როგორც ბოლშევიკური ხელისუფლების სისუსტე ჩრდილოეთ კავკასიაში, ისე მუდმივი კავშირის არქონა ამბოხებულებსა და კავკასიის საოლქო კომიტეტს შორის.

ნარკვევის შექმნის მიზანი იყო წარმოდგენა შეგვექმნოდა 1918 წლის ივნის-ივლისში ღუშეთის მაზრაში მიმდინარე პროცესებზე, გაგვეაზრებინა თუ

³⁸ გ. ლაფანაშვილი. ღუშეთის მაზრის აჯანყება 1918 წელს., გვ. 3.

³⁹ ჯ. წიკლაური. დარიალის დამცველნი, გვ. 58-59.

რა საშიშროებას წარმოადგენდა ბოლშევიკური ამბოხი და რა შედეგები მოჰყვებოდა აჯანყების წარმატებით დამთავრებას. ამავედროულად აგვესახა ის უდიდესი ღვაწლი, რაც გაწიეს, როგორც დემოკრატიული რესპუბლიკის საჯარისო შენაერთებმა (ვალიკო ჯუღელი მეთაურობით), ისე დამოუკიდებლობისთვის მებრძოლმა სტეფანწმინდელთა რაზმებმა. მათი ერთობლივი მოქმედება საქართველოს სუვერენიტეტისა და ერთიანობის დაცვისთვის ბრძოლის ბრწყინვალე მაგალითია.

Lasha Chantladze

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

THE BOLSHEVIK REVOLT IN DUSHETI REGION IN 1918

Summary

The following work focuses on the events taking place in the Dusheti region (mazra) in June-July 1918. The paper also touches upon the contribution of the armed forces of the Democratic Republic (under Valiko Jugheli's leadership) and the Stepantsminda soldiers. Their joint battles were a good example of the struggle for sovereignty and territorial integrity of Georgia.

The declaration of independence by the National Council on May 26, 1918 was followed by anti-government demonstrations. Among them the revolt in Dusheti region (mazra) was caused by several circumstances. The foremost reason was the territorial proximity of the region to Tbilisi and the North Caucasus from where the rebels sought assistance. Moreover, the part of landowners stated on the spot and that made a good ground for Bolshevik agitation. The peasant units were established and supplied. Active coordination work was carried out by the Bolshevik party and the soldiers which returned from the front. Successful completion of the uprising did neither damage any landowner nor government officials, though it was destroying the idea of national and independent state.

The overthrow of the democratic republic changed entire history of Georgia. During the rebellion, despite the short period of independence, sovereignty and democratic values became the main concern of regular soldiers and ordinary citizens. The battle of Stepantsminda led by Simon Shaduri, who at the most critical moment stood by the Republic and resisted Bolshevik squads, is fascinating. Apart from combating, he tried to explain to the rebels that going against the government was illegal. It is noteworthy that the combatants who fought with Valiko Jugheli in Dusheti region (mazra) in 1918, subsequently took an active part in the crackdown of Bolshevik demonstrations in Tskhinvali in 1920.

The Bolshevik revolt of 1918 in Dusheti region ended with a complete defeat and the government forces managed to fully restore the jurisdiction of Georgia in the territory of Dusheti and protected sovereignty and unity.